

Editoriaal

'Geweld' is een begrip dat vele ladingen dekt en tal van connotaties oproept. Over wat geweld precies is, zijn de meningen verdeeld en dat maakt 'geweld' tot een fundamenteel omstreden begrip. Maar dissensus over de definitie van geweld staat consensus over het belang van geweld als maatschappelijk verschijnsel niet in de weg. Integendeel, geweld is iets dat de meeste mensen angst inboezemt. Strafrechtelijk wordt letsel opgelopen door geweldgebruik bij het plegen van een misdrijf als een strafverzwarende omstandigheid beschouwd.

Nr. 23 van de Cahiers Politiestudies gaat over geweld in de interactie tussen burgers en politie. Vragen die erin aan de orde komen zijn onder meer: In welke mate vallen politieambtenaren ten prooi aan geweldadige burgers? Welke interactieprocessen spelen daarbij een rol? Welke gevolgen heeft slachtofferschap van geweld voor de politieambtenaar en zijn/haar uitoefening van het politieberoep?

Behalve op geweld *tegen* de politie wordt in dit Cahier ook ingegaan op geweld *door* politie. Maar eerst wordt aandacht besteed aan enkele aspecten van geweld in de samenleving als geheel. In een tweetal teksten wordt de beeldvorming onderzocht die bestaat ten aanzien van jonge daders en slachtoffers van geweld en ten aanzien van motieven voor rechts-extremistisch geweld.

In haar bijdrage inzake sociale percepties over jongeren en geweld focust **Gerwinde Vynckier** (als FWO-aspirant werkzaam binnen de vakgroep Strafrecht & Criminologie, Universiteit Gent) op jongeren, niet als dader maar als slachtoffer van geweld. Er wordt meer bepaald aandacht besteed aan het feit dat adolescenten, ondanks hun relatief hoge kans op slachtofferschap, vooral geassocieerd worden met het stereotype beeld van 'de adolescent als dader'. In deze bijdrage wordt op zoek gegaan naar theoretische verklaringen voor deze sociale (mis)perceptie.

Jannie Noppe (assistente aan de vakgroep Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Gent) gaat in haar bijdrage in op de manifestatie van rechts-extremistisch geweld in Vlaanderen. Aan de hand van literatuur en casestudies worden antwoorden gezocht op de vragen wie vatbaar is voor het discours van rechts-extremistische groeperingen, waarom iemand lid wordt van een dergelijke groepering en in de context ervan geweld pleegt en welke verschillende rollen en posities er bestaan binnen een rechts-extremistische groepering. Aan de hand van twee casestudies wordt ten slotte ook de link met politie gelegd, meer bepaald de vraag naar aanknopingspunten voor een politionele aanpak.

De hoofdmoot van de teksten verzameld in dit Cahier betreffen echter 'politie en geweld'. In de contacten en interacties tussen burgers en politie kan van alles misgaan. Omwille van de aard van het politieberoep, worden politieambtenaren vaak opgeroepen om in conflictsituaties tussenbeide te komen. Zij worden daarbij regelmatig geconfronteerd met personen en omstandigheden die moeilijk hanteerbaar zijn. Of zoals Naeyé (2005, p. 492) het stelt:

‘Politieambtenaren kunnen – al dan niet in opdracht van de meldkamer – worden geconfronteerd met allerlei soorten agressieve, geflipte, gestoorde, gewelddadige, suïcidale, dronken, gevaarlijke, spugende of met HIV-virus besmette personen. Maar ook met (massale) vechtpartijen, huiselijk geweld, vechtende voetbalsupporters, bemoeienis van omstanders en uitgaansgeweld. Of met geweld van de kant van de verdachte(n) die zich verzetten tegen hun aanhouding, waarbij de politie geregeld wordt aangevallen met allerhande slag- of steekwapens of bedreigd wordt met een vuurwapen’.

In al dergelijke situaties en omstandigheden dient de politieambtenaar niet alleen over de vereiste sociale en communicatieve vaardigheden te beschikken, hij moet ook, vaak onder tijdsdruk, beslissingen te nemen, onder andere over het al dan niet gebruiken van geweld. Daarnaast wordt het politieoptreden door de veranderde gezagsverhoudingen tussen politie en burgers niet altijd als vanzelfsprekend aanvaard. Interactie en communicatie tussen politie en burger kunnen daardoor gemakkelijk ontsporen en escaleren tot geweldgebruik, van de burger tegen de politie, van de politie tegen de burger of soms ook over en weer. In dit cahier zullen we geweld in beide richtingen aan bod laten komen: dus zowel geweld dat door burgers tegen de politie wordt gepleegd als geweld dat door de politie wordt uitgeoefend en waarvan – voor zover dat onrechtmatig gebeurt – burgers het slachtoffer zijn.

Geweld tegen de politie is al jaren een onderwerp dat veel aandacht krijgt, vooral naar aanleiding van incidenten waarbij wapens worden gebruikt waardoor politiemensen ernstig gewond raken of zelfs worden gedood¹. Een greep uit de krantenberichten doet vermoeden dat politieagenten in toenemende mate worden geconfronteerd met agressie en geweldsuitingen van het publiek. Vaak zijn agressieve en gewelddadige gedragingen van burgers een reactie op het handelen van de politie. Geweld tegen politie wordt dan bijvoorbeeld gepleegd door burgers die weigeren bevelen op te volgen of door burgers die politiemensen te lijf gaan uit verontwaardiging over het politieoptreden. In bepaalde situaties, zoals bijvoorbeeld in uitgaansgebieden, lopen politiemensen extra risico om slachtoffer te worden van agressie en geweld. In veel gevallen komen zij er niet zonder kleerscheuren van af en zijn de gevolgen van wat ze hebben meegemaakt ingrijpend.

In het artikel van **Ilse van Leiden** (als psycholoog/criminoloog en senioronderzoeker verbonden aan het Bureau Beke) en **Henk Ferwerda** (als criminoloog en directeur werkzaam bij Bureau Beke) wordt nagegaan wat er op basis van onderzoek bekend is over de omvang en de kenmerken van geweld tegen de politie in Nederland en de context waarbinnen dat geweld wordt gepleegd. Zij baseren zich in hun bijdrage op eigen landelijk onderzoek naar geweld tegen de politie dat laat zien welke schade de geweldsincidenten tot gevolg hebben en op welke wijze deze afgehandeld worden. Er wordt ingegaan op het melden en aangeven van geweldsmisdrijven, het opmaken van een proces-verbaal, het verdere vervolgingsproces en de strafeis. Ook wordt inzichtelijk gemaakt hoeveel tijd de afhandeling van zaken van geweld tegen de politie in beslag neemt. Deze bijdrage wordt afgesloten met enkele beschouwingen over de betekenis van hun bevindingen voor de toekomstige politiepraktijk.

De Nederlandse overheid wenst geweld tegen politiemensen niet te tolereren en eist dat er streng tegen wordt opgetreden. Politie en justitie moeten agressie en geweld tegen

¹ Voorbeelden hiervan zijn de vrouwelijke politieagenten Gabriëlle Cervat in Nederland en Kitty Van Nieuwenhuysen in België.

politiemensen serieus nemen. Dit betekent dat daders te allen tijde vervolgd worden en de strafeis hoger is dan bij een geweldsincidenten waarvan burgers slachtoffer zijn geworden. Behalve een gepaste straf zijn een vlotte afhandeling van de zaak en een reële schadevergoeding voor de slachtoffers van belang. Een landelijk uniforme aanpak van agressie en geweld tegen politiemensen moet het hoofd bieden aan het probleem.

In de bijdrage van **Marjan Hanrath** (secretaris van de Raad van Korpschefs en hoofd strategie & communicatie bij het Nederlands Politie Instituut) en **Frans Heeres** (korpschef van de politie Midden- en West-Brabant en kwartiermaker politiechef eenheid Oost-Brabant voor de nationale politie) wordt ingegaan op het beleid dat de Nederlandse politie en haar overheden thans hanteren ter benadering en aanpak van het fenomeen 'geweld' in de Nederlandse samenleving. De aanleiding voor deze aanpak is dubbel. Enerzijds nam de ernst van geweldsincidenten – op straat dan wel binnenshuis – de afgelopen jaren toe, met een enorme impact op de slachtoffers, hun omgeving en het veiligheidsgevoel in het algemeen tot gevolg. Anderzijds kwam er de afgelopen jaren in Nederland veel aandacht voor de problematiek van het geweld tegen functionarissen met een publieke taak waaronder politiebeambten. Een en ander lijkt in het maatschappelijke en politieke debat niet beperkt te blijven tot specifieke situaties, bevolkingsgroepen, bepaalde buurten of grote steden. Er lijkt daarentegen sprake te zijn van een algemene verruwing in de Nederlandse samenleving. Vanuit deze vaststelling focussen de auteurs op de invalshoeken van het beleid, in het bijzonder inzake het zogenaamde 'expressieve' geweld – of lapidair gesteld 'het geweld om het geweld' – en geweld gericht tegen functionarissen die de publieke zaak dienen. Daarnaast wordt ingegaan op de vraag hoe – gelet op de actuele toestand van geweld in de Nederlandse maatschappij – de politiebeambten hun geweldsmonopolie moeten invullen en toepassen en op de vraag of zij afdoende in staat zijn gepast en effectief geweld te gebruiken. De rode draad in deze bijdrage is dat geweldstoepassing in het publieke domein afstraalt op de beeldvorming inzake de politiebeambten, ongeacht of dat geweld door burgers of politiebeambten wordt gebruikt.

Recentelijk heeft ook de Belgische wetgever het signaal willen geven dat het gebruik van geweld tegen personen, die in de uitoefening van hun ambt verplicht zijn contact te hebben met het publiek (teneinde belangrijke en noodzakelijke opdrachten van collectief belang te vervullen), een ernstige zaak is die niet geduld kan worden. Een en ander resulteerde in zwaardere bestrafingen in het Strafwetboek. In hun bijdrage bieden **Kristien Vanderheiden** (als jurist werkzaam bij de juridische dienst van de federale politie), **Franky Goossens** (als vrijwillig wetenschappelijk medewerker verbonden aan de KULeuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Afdeling Strafrecht en Criminologie) en **Jaap Timmer** (socioloog en universitair hoofddocent Politiestudies aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam) in vogelvlucht een juridische analyse van enkele misdrijven jegens de politie die in nauw verband staan met de uitoefening van de politionele taken (weerspanning, smaad en slagen en verwondingen). Vermits in Nederland ook heel wat te doen is omtrent geweld tegen de politie wordt ook kort gekeken naar en vergeleken met de strafbaarstelling in Nederland. In de lijn van het Cahier wordt in de bijdrage een zelfde juridische analyse gemaakt voor wat enkele geweldsmisdrijven gepleegd door de politie betreft: hieruit blijkt dat de politieambtenaren zowel in België als in Nederland een verhoogde straf riskeren wanneer ze op onverantwoorde wijze omgaan met hun – vrijwel – geweldsmonopolie. Afsluitend wordt gereflecteerd over de vraag of met de door hem ingeslagen weg de

Belgische wetgever zijn doel bereikte, namelijk preventie (afschrikking inzake het aanwenden van geweld) door repressie (zwaardere strafmaten).

Recente studies tonen aan dat de weerbaarheid van de politie onder druk staat en dat er sprake is van onzekerheid bij politieoptreden. Aan de hand van een gespreksronde bij de Nederlandse politiekorpsen gaan **Annika Smit** (strategisch adviseur bij het Landelijk Programma Versterking Professionele Weerbaarheid), **Jan Struijs** (directeur bij het Landelijk Programma Versterking Professionele Weerbaarheid) en **Pieter Tops** (lid van het college van Bestuur van de Politieacademie) in op de vraag hoe goed politiemensen bestand zijn tegen de belasting die het politiewerk met zich meebrengt, onder andere vanwege de agressie die tegen hen wordt gericht. Hun analyse van de weerbaarheid bij de Nederlandse politie leidt tot enkele belangrijke inzichten. Zo blijkt dat de belangrijkste factoren die de weerbaarheid van politiemensen bepalen, vooral gelegen zijn in de eigen organisatie (met name de stress) en niet zozeer in de maatschappelijke context (dreiging en geweld). De auteurs berichten over een onlangs gestart landelijk programma Professionele Weerbaarheid waarin de fysieke, mentale en morele aspecten van weerbaarheid van de politie centraal staan.

Naast de politie, zijn er nog andere beroepen met een beroepsgerelateerd risico op geweld, zoals onder andere bewakings- en veiligheidsagenten. De bijdrage van **Stefanie Van der Burght** (als assistente verbonden aan de onderzoeksgroep Sociale VeiligheidsAnalyse, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Universiteit Gent) handelt over geweld ten aanzien van deze actoren: aan de hand van een literatuurstudie en een eigen exploratief onderzoek wordt aandacht besteed aan het ontstaan van geweld tegen veiligheidsagenten bij het openbaar vervoer en private bewakingsagenten, alsook aan de gevolgen ervan voor het veiligheidspersoneel en het beleidsmatig antwoord.

De bijdrage van **Jeroen Obdam** (Senior inspecteur bij de Inspectie Openbare Orde en Veiligheid) sluit aan bij de vorige bijdrage. Hier wordt immers aandacht besteed aan de taakuitvoering van de politie bij geweld tegen werknemers met een publieke taak. Meer bepaald wordt verslag gedaan van de resultaten van een evaluatie van de uitvoering van de zogenoemde Eenduidige Landelijke Afspraken over de politionele aanpak van agressie en geweld tegen functionarissen met een publieke taak

Het Cahier wordt afgesloten met enkele teksten over *geweld door de politie*. De politie beschikt over het geweldsmonopolie ter bescherming van de burger en voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid. In beginsel is politiegeweld dan ook legitiem. Disproportioneel politiegeweld kan echter aanleiding geven tot publieke verontwaardiging en maatschappelijk debat. Voorbeelden hiervan zijn buitensporig geweld bij verspreiding van demonstranten en het al te hardhandig arresteren. Vragen die hierbij opkomen zijn: Ontstaat door verontwaardiging en maatschappelijk debat een terughoudendheid of vrees voor geweldstoepassing bij de politieambtenaar? Kan de 'normale' politie nog wel optreden in ernstige geweldssituaties of is dit eerder voorbehouden aan specifieke eenheden of teams? En hoe wordt de verantwoording van iedere geweldstoepassing en het daaruit voortvloeiende papierwerk ervaren? Ook stellen burgers hoge eisen aan beschikbaarheid en effectiviteit van politie en kan het achterwege blijven van politiegeweld publieke verontwaardiging oproepen indien de politie bij geweldsincidenten in het publieke of het privé domein niet bijtijds ter plaatse is of inadequaat reageert.

Het artikel van **Piet van Reenen** (emeritus hoogleraar politie- en mensenrechten aan het Studie- en informatiecentrum Mensenrechten van de Universiteit Utrecht) en **Guus Meershoek** (Lector Politiegeschiedenis, Politieacademie) geeft een beschrijving van de ontwikkeling van de publieke vormen van geweldsbeheersing in Nederland in de twintigste eeuw. Volgens de auteurs is die ontwikkeling het resultaat van twee op de geweldsbeheersing inwerkende krachten. Ten eerste een overheid die in crisissituaties het geweldspotentieel wil versterken en ten tweede een samenleving die op andere momenten aandringt op een civilisering van dat potentieel. Dit verklaart waarom enerzijds de regulerende en justitiële taken van de politie onder druk van de publieke opinie en met steun van de volksvertegenwoordiging werden uitgebreid, terwijl anderzijds haar repressieve potentieel in reactie op nationale en buitenlandse crises werd versterkt. In de gehele eeuw hebben de strijdkrachten een in vergelijking met het buitenland opvallend groot en vaak miskend aandeel in de ordehandhaving gehad. Militairen hebben in de binnenlandse geweldsbeheersing altijd een rol van betekenis gespeeld en zullen dat ook blijven doen. Alle pogingen om de militaire rol in de politie te incorporeren ten spijt.

Het gebruik van geweld door de politie kan bij burgers op onbegrip stuiten waardoor de legitimiteit ervan in het gedrang komt. **Isabel Verwee** (adviseur bij de Federale Politie, DGS/PBO) heeft de verwachtingen die burgers hebben van het politionele geweldgebruik onderzocht. Zij concludeert in haar bijdrage dat het hier een complex verhaal betreft. Burgers hebben immers een grote diversiteit aan verwachtingen, iets wat nog te weinig empirisch onderbouwd is.

Een volgende bijdrage van **Peter de Clerck** (nationale school voor officieren en lid van de werkgroep Amok) handelt over extreme vormen van geweld². Deze vorm van geweld is wereldwijd gekend onder de naam “School Shooting incidents”, maar die omschrijving dekt de volledige lading niet. Ook buiten de schoolomgeving kunnen zich immers incidenten voordoen, waarbij één of meerdere daders verschillende slachtoffers wensen te maken. Daarom werd in België het begrip “Amoksituatie” weerhouden. Deze bijdrage licht de Amok-situatie en de introductie ervan in België nader toe. Een eerste paragraaf wordt gewijd aan een begripsafbakening, waarin oorsprong, termverduidelijking, definitie, kenmerken van de feiten en de daders worden geschetst. In een tweede paragraaf komt de Belgische politieke aanpak aan bod. Hierbij wordt de werkgroep Amok besproken en de diverse aanbevelingen die deze werkgroep verrichtte (zoals de opleidingen). Deze paragraaf heeft verder aandacht voor tactische procedures en concepten, de vraag naar (wettelijk) gebruik van geweld en dwang en mogelijke preventieve politietaken. Tevens worden een aantal resultaten uit internationale studies geschetst en worden de gevolgen voor het politionele optreden besproken. Ten slotte wordt het verschil tussen een Amoksituatie en een gijzeling toegelicht en komen besluitend een aantal krantenartikelen aan bod.

De laatste bijdrage in dit Cahier van **Glenna Trout** (Lieutenant, Bellevue Police, USA (retired) and International Domestic Violence Specialist) handelt over een specifieke vorm van geweld gepleegd door politieambtenaren buiten de uitoefening van hun ambt: huiselijk geweld. Aan de hand van de beschrijving van twee cases gaat ze in op de dynamiek van huiselijk geweld door politieambtenaren alsook op de attitudes die de

² AMOK-situaties zijn heel specifieke vormen van (extreem) geweld in de samenleving. Daar een groot deel van de tekst gaat over het wettelijk gebruik van geweld door de politie, werd deze tekst echter toch geplaatst binnen de rubriek inzake geweld door de politie.

schuld van de dader minimaliseren. Ze ijvert in haar bijdrage voor een aanpak waarbij de daders voor hun daden verantwoordelijk worden gesteld.

Geweld zal nooit helemaal kunnen worden voorkomen en het geweldsmonopolie van de politie zal nooit 'een rustig bezit' worden (Timmer, 2007, p. 751) maar de bijdragen in dit Cahier zullen naar wij hopen wel bijdragen tot een beter begrip van het maatschappelijk fenomeen en aanleiding geven tot reflectie, discussie en debat over hoe we daarmee dienen om te gaan.

De gasteditoren

Gerwinde Vynckier, Willem de Haan, Otto Adang & Franky Goossens

Bibliografie

TIMMER, J. (2007). "Geweld in politiewerk", in FIJNAUT, C., MULLER, E., ROSENTHAL, E. en VAN DER TORRE, E. (Eds.), *Politie. Studies over haar werking en organisatie*, Deventer, Kluwer, 731-751.

NAEYE, J. (2005) *Niet zonder slag of stoot. De geweldsbevoegdheid en doorzettingskracht van de Nederlandse politie*, Zeist, Uitgeverij Kerckebosch bv.